

ORVELOV NOVOGOVOR: IZMEĐU LITERARNE DISTOPIJE I STVARNOSTI

Rezime: Distopijski jezik predstavlja izuzetno složenu pojavu koja je nastala u međusobnoj interakciji jezika i literarne distopije, kao književnog podžanra naučne fantastike. To podrazumeva nastanak određenih promena kod standardnog engleskog jezika, ali i kod distopijskog literarnog okruženja u okviru koga se te promene dešavaju. Orvelov novogovor iz romana *1984* predstavlja jedan od najpoznatijih distopijskih jezika i jedinstvenu pojavu po mnogo čemu. U skladu sa tim, ovaj članak se bavi istraživanjem distopijskog lingvističkog fenomena – novogovora, te njegovom prirodom unutar književnog dela, ali i uticaja u stvarnom svetu. Manipulativna uloga reči i slogana u jednom društvu, jezičke karakteristike i struktura novogovora biće posebno obrađene. To uključuje detaljnu lingvističku, ali i ideološko-političku dimenziju u analizi novogovora kroz konkretne primere. Takođe, u članku se ispituje specifična veza koja postoji između engleskog jezika i literarne distopije, promene koje se dešavaju unutar te veze, kao i stvaranje jedinstvenog proizvoda te interakcije - distopijskog jezika. Ovaj članak bi trebalo da ukaže i na ogromne mogućnosti u smislu daljeg istraživanja, a koje još postoje kada je reč o odnosu lingvistike i nauke o književnosti.

Ključne reči: novogovor, lingvističke karakteristike, distopijski jezik, manipulacija, Orvel.

1. Jezik Velikog brata

Analiza razvoja jezika distopije i njegovog uticaja na standardni engleski jezik, ali i moderno društvo gotovo da ne bi bila moguća ili, u najmanju ruku, ne bi bila kompletna, bez detaljnijeg osvrta na najpoznatiji distopijski roman u svetskoj književnosti, a to je *1984* Erika Artura Blera (Eric Arthur Blair), daleko poznatijeg pod imenom Džordž Orvel (George

¹ mzivkovic@useens.net

Orwell). Uticaj ovog dela na svetsku književnost je ogroman. Retki su pisci koji se bave distopijom, ali i drugim književnim žanrovima, a da u nekom trenutku svoje spisateljske karijere ne pomenu *orvelovski uticaj* u smislu motiva i tematike. Ipak, ono što mnogo više iznenađuje jeste činjenica da su Orvel i njegovo najpoznatije delo i te kako ušli u sve pore modernog društva i da su prisutniji daleko više od bilo kog pisca današnjice. Identifikacija čitavog književnog žanra s jednim delom u ovom je slučaju dosegla vrhunac.

U današnjem svetu postalo je sasvim normalno čuti fraze poput *orvelovsko društvo* kada se govori o apsolutističkom, ili društvu bez demokratije odlučivanja. Takvo društvo je lišeno svake slobode i potpuno je zatvoreno za uticaje sa strane. *Orvelovski postupci* se takođe odnose na okrutnost i samovolju vlastodržaca prema stanovnicima svoje zemlje. Isto tako pojam Velikog brata (Big Brother)² postao je sinonim za društvo ili pojedince koji se nadgledaju i kontrolišu upotrebom kamera i drugih modernih tehnologija. Fenomen Velikog brata je otišao i mnogo dalje. Naime, on je postao predmet jeftine televizijske zabave i tzv. „rijaliti šoua“ (reality show), spektakla u kome se simulira *orvelovski* sistem uređenja društva, a gde je pomenuti Veliki brat božanstvo i apsolutni gospodar svega. Na taj način, Orvel i njegovo delo nisu samo prisutni u književnim krugovima ili u krugovima radoznalih čitalaca koji bi da upoznaju ovo klasično delo, već su nasilno komercijalizovani u vidu zabave za široke narodne mase. Time je, međutim, kako na polju lingvistike tako i na kulturološkom polju ostvaren značajan uticaj književnog dela na realan svet. U svetskoj književnosti verovatno ne postoji roman koji je tako vidljivo prisutan u realnom životu kao što je to slučaj sa Orvelovim delom. Da ironija bude veća, Veliki brat kao neko mistično i nedodirljivo stvorenje, koje ima božansku moć i kontrolu nad svim što se kreće i stoji, postao je daleko poznatiji širom sveta nego njegov kreator – Džordž Orvel. Kako god bilo, termini poput Velikog brata i *orvelovskog* pristupa nekom problemu jesu direktan lingvistički uticaj ostvaren na današnji, realni svet. Opčinjenost modernog čoveka tematikom i distopijskim društvom *1984* ne može nikako biti slučajna, već je pre odraz povezanosti i bliskosti između distopije i današnjice.

Tako se jezik u Orvelovoj državi Okeaniji, gde apsolutnu vlast ima svemoćna Partija, želi dovesti do apsurdna tj. takvog stepena u razvoju da će njegovo direktno značenje biti u suprotnosti sa logičkim mišljenjem. Kako to ne bi bilo moguće sprovesti do kraja s postojećim engleskim jezikom, pa čak ni njegovom ekstremnijom modifikacijom, rađa se novi jezik - novogovor (Newspeak), o čijim će formalno-jezičkim karakteristikama, ali i njegovom

² Iako je u javnosti opšteprihvaćen prevod na srpski jezik Veliki brat, tačniji prevod bi bio Stariji brat.

društvenom kontekstu biti najviše reči. Dakako, takav jezik nesumnjivo ima kao osnovu engleski jezik i u Orvelovom delu čitalac ispred sebe vidi novogovor u razvoju, u trenutku kada on još ne dominira nad postojećim jezikom, ali Partija čini sve da ga što više uključi u svakodnevnu upotrebu. I tako, sve do ispunjenja konačnog cilja – potpunog nestanka starogovora (Oldspeak), a u skladu s tim i starog načina mišljenja, i uspostavljanja dominacije novogovora s kojim opet dolaze novi obrasci u razmišljanju.

2. Novogovor kroz reči i slogane

Orvelovo viđenje jezika kao osnovnog sredstva pomoću koga totalitarna država efikasno održava svoju moć i sprečava neslaganja bilo koje vrste evidentno je u romanu *1984*. Ako se i pojavi nekakav otpor u vidu društvenih otpadnika, Partija će to otkriti čak i pre nego što potencijalni otpadnik sazna da je na listi za odstrel. Da bi se postigla potpuna homogenizacija društvenog mišljenja, a polazeći od teze Partije da jezik presudno utiče na mišljenje, bilo je neophodno stvoriti poseban jezik. Taj jezik bi u osnovi imao standardni engleski jezik, ali bi bio toliko simplifikovan, prepun rogozbatnih skraćenica i nelogičnih gramatičkih pravila da bi bilo potrebno pravo ekspertsko znanje prilikom njegovog korišćenja. Jezik je nazvan novogovor i predstavlja veštački jezik ili *antijezik* (*antilanguage*), kako ga neki kritičari (Halliday, 1978; Harris, 1984) nazivaju. On, pre svega, predstavlja glavno sredstvo u učutkivanju suprotnih stavova i mišljenja od važećih i to tako što se ti stavovi potpuno izbacuju kao semantički koncept u jeziku. U tom smislu, moglo bi se govoriti o dominaciji asocijativnog nad deskriptivnim značenjem leksema u novogovoru. To praktično znači da je značenje reči u ovom jeziku subjektivno, relativizirano i neposredno neproverljivo, a „stilistički je obeleženo i relativno manje postojano“ (Prčić, 2008: 27). Rečju, značenje je podložno različitim reinterpetacijama i promenama unutar jezičke zajednice. Suština novogovora jeste da učini progresivne političke ideje nevidljivim, odnosno, intelektualno nemogućim. Naime, kako bi bilo moguće da neko postavlja pitanja u vezi sa slobodom kada ta reč ne postoji, ili postoji u svom restriktivnom značenju koje u potpunosti odgovara stavovima Partije? Ne postoji delo u distopijskoj književnosti koje na tako eksplicitan način veliča nadmoć jezika nad mišljenjem u smislu njegove potpune kontrole. Društvo neslobode doživljava svoj vrhunac u *1984*, i to samom činjenicom da u tom društvu ni jezik *misli* nije slobodan.

Prema tome, Orvel uspeva da svojom lingvističkom kreacijom – novogovorom aktuelizuje i potvrdi Sapir-Vorfovu hipotezu o odnosu jezika i mišljenja po kojoj jezik presudno utiče na ljudsko mišljenje. U *1984* pitanje

jezika je podignuto na egzistencijalni nivo stanovnika Okeanije i državnog uređenja. Stiće se utisak da ostali elementi represije poput telekrana, fizičkog i psihičkog zlostavljanja stanovnika jesu tu samo kao nadogradnja na novogovor, a sve da bi ga učinili još strašnijim i užasnijim. Jednostavnim jezikom rečeno, tamo gde novogovor nije obavio posao kako treba uključuju se sva druga sredstva prisile kako bi se potencijalni izdajnik naučio pameti. Novogovor ne oličava samo novostvoreni jezik u sintaksičkom, gramatičkom i semantičkom smislu, već predstavlja metaforu elementarnog nedostatka slobode, psihičku torturu bez granica i negaciju zdravog razuma.

U 1984 se uočava vrlo agresivna upotreba slogana i parola, a reči iz novogovora se sve više uključuju u postojeći jezik sa tendencijom da se on potpuno zameni, zajedno sa značenjima koja nosi. Od samog početka romana može se naići, na gotovo svakoj strani, na neku parolu ili ime koje nosi ideološku poruku, a koje diktira svemoćna Partija. Već u drugoj rečenici vidimo zgradu pod nazivom *Pobeda (Victory Mansions)*, u kojoj glavni junak, Vinston Smit (Winston Smith) živi. Potom, upoznajemo se s akcijom štednje električne energije u *nedelji mržnje (Hate Week)* i sveprisutnim sloganom na plakatima VELIKI BRAT TE POSMATRA (BIG BROTHER IS WATCHING YOU). Sredstvo kontrole stanovnika uživo jeste *telekran (telescreen)*, a njega prvenstveno koristi institucija koja se zove *Policija misli (Thought Police)*. Reč iz novogovora koja u sebi objedinjuje i političku teoriju i tmurnu stvarnost ovog sveta prisutna je na plakatima na uglu svake ulice – *ENGLSOC (INGSOC)*, a dobijena je tako što su se dve reči iz starog jezika (u vreme dešavanja radnje 1984 još uvek dominantnog starogovora) spojile u jednu. U morfološkom smislu, reč je o procesu skraćivanja složenica (clipping compounds) u kojoj su obe reči skraćene i spojene u jednu (Aarts, McMahan, 2006: 499).

Tako je *engleski socijalizam (English Socialism)* postao *englsoc*. Na ovaj način stvoren je popriličan broj reči u novogovoru. U Okeaniji je glavni propagandni centar *Ministarstvo istine (Ministry of Truth)* koje je u novogovoru dobilo logičnu skraćenicu *Ministin (Minitrue)*, a to je i mesto gde Vinston Smit radi. To je, takođe, i mesto u kome laž postaje istina i obratno. U skladu s tim, na belom zidu ovog ministarstva mogu se uočiti tri suštinske parole Partije: „rat je mir“ (war is peace), „sloboda je ropstvo“ (freedom is slavery), „neznanje je moć“ (ignorance is strength). Kroz prizmu ovih reči moguće je shvatiti filozofiju na kojoj vlast u ovom društvu počiva, ali i moć lingvističkog uticaja na mase. Parolama se menja mišljenje stanovništva i to stvaranjem potpuno suprotnog značenja od onih prirodnih koje reči imaju. To ilustruju i sledeća tri ministarstva koja se bave potpuno suprotnim stvarima od onih koja su im u nazivu: *Ministarstvo mira*, u novogovoru *Minimir (Ministry of*

Peace, Minipax), *Ministarstvo ljubavi, Miniljub (Ministry of Love, Miniluv)* i *Ministarstvo obilja, Miniob (Ministry of Plenty, Miniplenty)*. Najstrašnije od svih je, dakako, *Ministarstvo ljubavi* koje bi trebalo da bude upravo suprotno. Ali nisu samo državne institucije one koje imaju takve nazive, već i svakodnevne stvari nose ideološki obojena imena. U jednom trenutku Vinston Smit pije džin *pobeda (Victory gin)* i vadi cigarete *pobeda (Victory cigarettes)*. Jasna je Orvelova aluzija na vokabular komunističkih pamfleta i propagandnih natpisa. Međutim, vrhunac manipulacije Partije skriven je u novogovorskoj reči *dvomisao (doublethink)*, koja gotovo svaku reč i pojavu dovodi do apsurdna i potpuno je kontekstualno ograničava. Budući da se u njoj ogleda funkcionisanje čitavog društva, kasnije će biti detaljnije pojašnjena. Interesantna je pojava koja je obaveza svih zaposlenih u tačno određeno vreme svakog dana, a to je *dva minuta mržnje (Two Minutes Hate)* prilikom kojih se gotovo hipnotički utiče na ljudsku svest prikazivanjem neprijatelja naroda na telekranu. Reč je o svakodnevnoj seansi prikazivanja glavnog narodnog neprijatelja Emanuela Goldštajna (Emmanuel Goldstein), što kod njih izaziva strah i bes u isto vreme:

Kod Dva minuta mržnje stravično je bilo to što čovek nije bio primoravan da se pretvara; naprotiv, bilo je nemoguće ne učestvovati. U roku od trideset sekundi više nije bilo potrebno pretvarati se. Odvratna ekstaza straha i osvetoljublja, želja za ubijanjem, za mučenjem, za razbijanjem tuđih lica maljevima, počela bi da struji kroz celu grupu kao elektricitet, pretvarajući čoveka i protiv njegove volje u ludaka koji se kezi i vrišti. (...) Mržnja poraste do vrhunca. Goldštajnov glas se pretvorio u istinsko ovčje blejanje; za trenutak mu se i lice pretvori u ovčju glavu. Potom se ovčja glava pretopi u figuru evroazijskog vojnika koji se približavao, ogroman i grozan, s puškomitraljezom koji je neprekidno štektao, sve dok se nije učinilo kao da silazi sa površine ekrana u salu, tako da se neki iz prvog reda odista trgoše i pribiše uz naslone svojih stolica.

(Orvel, 1984: 16, 17, 18)

Ova scena spada u red Orvelovih literarnih vrhunaca kada je reč o opisu vizuelne manipulativne tehnike koja direktno utiče na ljudsku psihičku proizvodnju mržnje i strah. U ovoj sceni je na vrlo neposredan način predstavljena tortura koju Partija sprovodi nad stanovnicima Okeanije, ali je i dat univerzalni obrazac manipulativnog uticaja na ljude.

U trenutku kada je Vinston Smit definitivno shvatio da je njegova mržnja usmerena ka Velikom bratu i kada je gotovo nesvesno napisao „dole Veliki brat“ (down with Big Brother), javila se nova reč koja poput *dvomisli* opet asocira na restriktivno značenje reči i direktno se odnosi na mišljenje,

a to je *zlo misao* (*thoughtcrime*). Naime, u ovoj reči definisan je najveći greh koji se može počinuti u totalitarnom društvu, a to je sama pojava misli koja je u suprotnosti s represivnom politikom Partije na vlasti. I to jeste pojava koju je u svim totalitarnim društvima gotovo nemoguće sprečiti, pa je zato u tom pravcu usmereno najviše energije vlastodržaca. *Zlo misao* je verovatno najbolje i definisana u samom delu:

Počinio je – počinio bi i da nije uopšte stavio pero na papir – onaj suštinski zločin koji je u sebi sadržao sve ostale. To se zvalo zlo misao. Zlo misao se nije mogla sakriti zauvek. Čovek je neko vreme, ponekad čak i godinama, mogao uspešno izmicati, ali pre ili posle su ga uvek hvatali. (...) Zlo misao ne povlači sobom smrt: zlo misao JESTE smrt.

(Orvel, 1984: 20, 29)

Kada bi *zlo mislilac* (*thought-criminal*) bio konačno uhvaćen, ubrzo bi bio *ukinut*, *uništen* ili, najčešće, *isparen* (*abolished, annihilated, vaporized*). Nasuprot *zlo mislilcu* postoji reč *dobromislen* (*goodthinkful*) koja označava nekog ko nije sposoban da pomisli lošu misao i kao takav jeste podoban za državu. Kada Partija nekog potpuno izbriše, u smislu da ne postoji i da nikad nije ni postojao, koristila se reč *nelice* (*unperson*). Evidentno je da je Partija i te kako brinula o širokom spektru i živopisnosti izraza kada je reč o ubijanju i kažnjavanju svojih građana. Osim poželjnih reči u Okeaniji, koje je Orvel preuzeo iz komunističkog društva, poput *druže* ili *drugarice* (*comrade*) za decu koja su vrlo često prijavljivala roditelje Policiji misli, upotrebljavao se izraz *dete-heroj* (*child hero*). U novogovoru postoji i reč *patkogovoriti* (*duckspeak*) koja ima dvojako značenje: primenjena na protivnika predstavlja uvredu, a primenjena na istomišljenika znači pohvalu.

Potom, jedan od postulata Okeanije glasi „biti ideološki ispravan znači biti nesvestan“ (*ortodoxy was unconsciousness*), a ako se nekome ta nesvesnost slučajno ne bi videla na licu, to je definisano kao *zlo izraz* (*facecrime*) ili nepodesan izraz na licu, neverica. U Okeaniji je uobičajeno odgajanje dece u državnim institucijama predviđenim za te potrebe, a celibat se sprovodi veštačkim osemenjavanjem ili *veštosemom* (*artsem*). Odnos Partije prema većinskom stanovništvu sadržan je u paroli „Proli i životinje su slobodni“ (*Proles and animals are free*) (Orvel, 1984: 68).

Ako neko voli usamljenost, što dakako nije poželjno, adekvatna reč je *svoježivot* (*ownlife*), koja u prevodu označava individualizam i ekscentričnost. Država koja se nekada zvala Britanija sada je *Pista jedan* (*Airstrip One*), a glavna parola Partije u cilju odnošenja beskrajnog niza pobeda nad pamćenjem jeste „Ko kontroliše prošlost, kontroliše budućnost:

ko kontroliše sadašnjost, kontroliše prošlost“ (Who controls the past, controls the future: who controls the present controls the past) (Orvel, 1984: 34).

U skladu sa tom parolom bilo je potrebno redovno menjati sadašnjost da bi se preko nje kontrolisala prošlost i budućnost. To se direktno odnosi na konstantne promene u štampi, knjigama i svemu što bi moglo izazvati *zlo misao*, a na tome je neposredno radio i Vinston Smit. Otud u njegovoj kancelariji postoje otvori na zidu koji se nazivaju *rupe za pamćenje* (*memory holes*) i u koje se ubacuje sve što treba uništiti, odnosno zaboraviti. Proces prepravljjanja prošlosti je bio krajnje jednostavan; trebalo je samo korigovati stare podatke u novinama i ubaciti nove koji bi odgovarali „pravom stanju stvari“ i tako potvrdili bezgrešnost i moć predviđanja Velikog brata i Partije. Isto se dešavalo i sa knjigama, časopisima, brošurama, plakatima, lecima, filmovima, karikaturama, fotografijama, svim žanrovima književnosti i dokumentacijom koja bi bila od političkog ili ideološkog značaja. Koliko se temeljno na tome radi, dokazuje i postojanje uređaja koji sam komponuje sentimentalne šlagere, a zove se *versifikator* (*versificator*). Artificijelnost i potpuna kontrola postoje na svakom koraku. Usled toga, nemoguće je dokazati da Partija nije bila u pravu jer sve što bi moglo da posluži kao dokaz lažiranja stvarnosti jeste uništeno ili prepravljeno u skladu sa trenutnim potrebama Velikog brata. Dakle, Orvel ovim jasno ističe neprocenjivu vrednost pisane reči za svaki totalitarni sistem koji kontrolu nad njom smatra ključnim elementom za nesmetan nastavak svoje vladavine. Smitovi odgovori na partijske istine jesu njegove filozofske parole: „Ako uopšte ima nade, ona je u prolima“ (If there is hope, it lies in the proles) (Orvel, 1984: 66) i „Dok ne postanu svesni, neće se nikad pobuniti, a dok se ne pobune, neće moći da postanu svesni“ (Until they become conscious they will never rebel, and until after they have rebelled they cannot become conscious) (Orvel, 1984: 67).

Samo falsifikovanje prošlosti i istorije jednog naroda važan je segment u kontroli mišljenja ljudi. Tako Noam Čomski u svojoj knjizi *Kontrola medija* naglašava važnost lažiranja činjenica radi manipulacije stanovništvom:

Takođe je neophodno u potpunosti falsifikovati istoriju. To je sledeći način za prevazilaženje onih bolesnih inhibicija, tako što ćemo učiniti da izgleda kako kad mi napadnemo i uništimo nekog, u stvari, štitimo i branimo sebe od krupnih agresora, čudovišta i tome sličnog. (...) Kada imate totalnu kontrolu nad medijima i obrazovnim sistemom, a nauka je konformistička, možete to da izvedete.

(Čomski, 2008: 29, 30)

Dakako, Čomski se u svojoj knjizi bavi stvarnim demokratskim društvima u kojima su propaganda i kontrola medija dostigle zaprepašćujući, reklo bi se *orvelovski* nivo. Kako njegova analiza pokazuje, moderan svet nije daleko od stanja u 1984, a Čomski anticipira dalje približavanje dva sveta u budućnosti. U kontekstu propagande, Čomski uviđa da je za vlastodršca neophodno da „rasplamsa strasti“ stanovništva i drži ga zastrašenim kako bi obezbedio permanentnu podršku za sve eventualne odluke koje samovoljno donosi. Ekstreman primer za tu tvrdnju daje Orvel u svom delu gde je država Okeanija konstantno s nekim u ratu, bilo da je to Evroazija ili Istazija; bombe koje padaju po dečjim igralištima prola, nepripadnika Partije i većinskog stanovništva Okeanije u direktnoj su funkciji održavanja onog što je Čomski nazvao „rasplamsavanje strasti i zastrašenost“. Time se dobija krajnje efikasan način manipulacije u kojoj Partija na vlasti ubija i muči svoje stanovništvo, a pri tom, u nedostatku valjanih informacija, dobija njihovu punu podršku za to. To dovodi do potpunog apsurdna u odnosu stanovništva i njegove vlasti jer se među njima stvara šizofreno partnerstvo i poverenje zarad borbe protiv zajedničkog, imaginarnog neprijatelja. Prethodno su već dati opisi rituala *Dva minuta mržnje* u kome je taj zajednički neprijatelj identifikovan. Čomski, dalje, smatra da „zabludelo krdo nikada nije propisno pripitomljeno, tako da je ovo neprestana borba“ (Čomski, 2008: 27).

Takvo gledište ima i Orvelova Partija, koja ne samo da represiju ne smanjuje, već je, nasuprot tome, pojačava i smišlja nove načine da je učini još užasnijom i delotvornijom. I tako u nedogled dok svaki podanik konačno ne postane iskreno uveren da su „dva i dva pet“ (Orvel, 1984: 252), da je „sloboda ropstvo“ (Orvel, 1984: 7) i da je „Bog moć“ (Orvel, 1984: 252). Pojava „krize demokratije“ koja, po Čomskom, predstavlja stvarno unapređenje demokratije, a po vladajućim klasama stanje koje što pre treba prevazići, jeste nešto što je na ovaj način definisano i u Orvelovom delu. Naime, Vinstonov otpor Partiji predstavlja „križu demokratije“, a Čomski ovakav vid delovanja još naziva i „vijetnamskim sindromom“ koji predstavlja neposredan otpor nasilju. Dakako, Partija teži da se ovo stanje koje inače nije dominantno u Okeaniji i prevaziđe i da se stanovništvo drži u poželjnom stanju apatije, poslušnosti i pasivnosti. Čak i u ovakvom ekstremnom primeru totalitarnog društva, kakva je Orvelova Okeanija, stvari nisu homogene i uprkos beskrajnom trudu Partije postoje ljudi kao Vinston Smit, koji u sadašnjem trenutku nemaju niti promil šanse da uspeju, ali ipak ih žuljaju lanci distopijskog društva i oni zaista počinju da veruju u alternativnu budućnost.

3. Jezičke karakteristike novogovora

Kako je već ranije rečeno, novogovor jeste zvanični jezik u Okeaniji, a potpuna zamena starogovora će se završiti do 2050. godine po planovima Partije. Novogovor je osnova na kojoj se izgrađuje društvo i, prema tome, on ima određene karakteristike koje bi trebalo detaljnije pojasniti. Čini se da ovu analizu vredi početi rečima filologa Sajma (Syme), specijaliste za novogovor i nekog ko radi na jedanaestom izdanju rečnika novogovora, a obraća se Vinstonu Smitu:

Ti ne shvataš kakva lepota leži u uništavanju reči. (...) Zar ne shvataš da je cilj novogovora upravo u tome da smanji opseg mišljenja? Na kraju ćemo uspeti to da zlo misao postane doslovno nemoguća, jer neće biti reči kojima bi se mogla izraziti. (...) Mišljenja u današnjem smislu te reči, u stvari neće ni biti. Biti ideološki ispravan znači ne misliti – nemati potrebe da se misli. Biti ideološki ispravan znači biti nesvestan.

(Orvel, 1984: 50, 51)

Prema tome, novogovor ima gotovo božansku ulogu određivanja sudbine društva, kao i kreiranja njegovog budućeg ustrojstva. Ipak, jedna od njegovih ključnih funkcija iskazana je u rečenici kritičara Siska (David W. Sisk), koji smatra da „novogovor predstavlja vrhunsko oružje Partije u borbi protiv nepravoverja“³ (Sisk, 1997: 43). To je veštački jezik zasnovan na gramatici i rečima iz engleskog jezika. Implicitno, novogovor se, kako je i ranije pomenuto, zasniva na Sapir-Vorfovoj teoriji po kojoj mišljenje zavisi od jezika. U lingvističkom smislu, Partija stvara jezik koji je restriktivan u svakom smislu; tako se uništavaju reči i od postojećeg jezika dobija se fragmentarni jezik s potpuno izmenjenim značenjima reči, često potpuno suprotnim od prvobitnih što se vidi iz ranije navedenih primera novogovora. Tvorci novogovora pribegavaju različitim morfološkim zahvatima na rečima poput dodavanja i oduzimanja nastavaka, stvaranja složenica, izvedenih reči, itd. (Booij, 2007)

Ovakvom tvorbom reči zapravo se želi ograničiti spektar ljudskog mišljenja, jer ako ne postoji jezički izraz za nešto, ne može postojati ni misao o tome. Kao posledica toga sprečava se razvoj disidentskog razmišljanja među stanovnicima, odnosno stavova suprotnih mišljenju Partije. Uprkos svim postojećim sredstvima represije i prinude poput telekrana, špijuna i Policije misli, vlast nije nikako sigurna šta se zaista dešava u mozgovima njenih podanika. Zato ubrzano razvija novogovor kojim će konačno stati na put zlomisli i stvoriti nesvesno lojalne članove društva. U trenutku

³Newspeak is the Party's ultimate weapon in the fight against unorthodoxy.

radnje 1984 još uvek je dominantan starogovor ili standardni engleski jezik, ali se u njega neprestano ubacuju termini iz novogovora i to najviše u vezi sa partijskim dogmama. Još uvek je nemoguće za članove Partije da čitaju tekst na novogovoru, a to je moguće samo specijalistima za jezik poput pomenutog filologa Sajma. Stoga, novogovor bi prvenstveno trebalo posmatrati u kontekstu implementiranja ideoloških načela Partije, jer u njemu su u najvećoj meri sadržane sve bitne poruke te ideologije.

Novogovor, međutim, ima svoje karakteristike u pogledu strukture. Sve ovo nije tako vidljivo kroz radnju 1984 i priču Vinstona Smita koja je uglavnom pisana na starogovoru, već su posebnosti novog jezika date mnogo detaljnije u Prilogu (Appendix) pod nazivom „Principi novogovora“ (The Principles of Newspeak). Pre svega, novogovor razlikuje tri prepoznatljive klase reči za koje važi jedan skup pravila. Svaka klasa reči, pod nazivima A, B i C odnosi se na grupu reči koja pokriva određena značenja neophodna za odgovarajuću oblast života.

Tako se rečnik A sastoji od reči iz svakodnevnog života kao što su jelo, piće, oblačenje, rad, penjanje, kuvanje, itd. Ovaj rečnik je isti kao u standardnom engleskom jeziku, ali sa daleko manjim brojem izraza i sa restriktivnijim značenjima. Stoga, jedna reč označava isključivo samo jedan razumljiv pojam bez ikakvih nedoumica i višeznačnosti. Ove reči nije moguće koristiti u književnosti, politici ili filozofiji jer su one isključivo namenjene označavanju konkretnih predmeta i fizičkih aktivnosti.

Rečnik B, praktično, predstavlja najvažniji deo novogovora i suštinu njegovog postojanja. Naime, on se isključivo sastoji od reči koje definišu principe englsoca. Tako i sama reč engsoc dolazi iz ovog rečnika, a kao i sve ostale reči u ovoj grupi, ona je složenica. (Aarts, McMahan, 2006) Svaka reč iz rečnika B sadrži u sebi ideološku i političku komponentu u značenju i nije je moguće upotrebljavati pravilno ako se u potpunosti ne razumeju principi engsoc ideologije. Takođe, nemoguće je doslovno prevesti ove reči na standardni engleski jezik jer bi se izgubilo suštinsko značenje koje kao složenice imaju. Uz to, one odražavaju potpuno *saglasje* sa partijskim stavovima. U skladu sa tim, nijedna reč iz ovog rečnika nije ideološki neutralna. Treba pomenuti pojedine eufemizme poput *logodmor* (*joycamp*) ili *minimir* (*minipax*) koji, dakako, imaju suprotno značenje od nominalnog – logor za prinudni rad i ministarstvo rata. Neke složenice, međutim, daju i precizno značenje, u skladu sa nominalnim, te reč *prolokljuk* (*prolefeed*) znači doslovno kljukanje masa (prola) lažnim vestima i zabavom niske vrste. Zanimljivo je da su pojedine reči u formi skraćenica i da ne daju ideološki ton svojim značenjem, već samom konstrukcijom; druge su, opet, dvosmislene

i u tom pogledu su pohvalne samo onda kada se odnose na Partiju. Reč *dvomisao* (*doublethink*) koja je ranije pomenuta kao fundamentalna za shvatanje društva Okeanije, predstavlja koncept u kome je moguće dve potpuno suprotne ideje, koje se međusobno isključuju, prihvatiti u isto vreme. To je tzv. kontrola stvarnosti koja je veoma povezana s partijskom praksom menjanja prošlosti. U konkretnom slučaju ovaj koncept se sastoji od nekoliko reči koje imaju pozitivno značenje kada se govori o Partiji, a u isto vreme imaju negativno značenje kada je reč o njenim protivnicima. Već pomenuti *patkogovor* (*duckspeak*) jeste primer dvomisli, jer kada se odnosi na protivnika Partije tada se shvata kao pričanje najgorih besmislica, a ako se odnosi na Partiju onda se smatra da osoba govori elokventno i ideološki ispravno. Krajnji cilj ovog koncepta jeste da novogovor u potpunosti postane patkogovor, odnosno da se dosegne granica posle koje će artikulisani govor kretati iz samog grkljana i to bez ikakvog učešća moždanih centara.

Rečnik C predstavlja najmanje važan segment novogovora u kontekstu njegove osnovne funkcije, a koja nije sporazumevanje, već kreiranje mišljenja. Ovde spadaju reči naučnog i tehnološkog karaktera i slične su terminima iz standardnog engleskog jezika, dakako s izbačenim sekundarnim značenjima koja bi mogla da imaju negativnu konotaciju prema Partiji. U svakodnevnom i političkom govoru veoma malo reči se upotrebljava iz rečnika C. Svaka naučna ili tehnička oblast poseduje svoju posebnu, specifičnu terminologiju. Tako svaki naučni radnik ili tehničar „dobija“ samo određeni broj reči iz svoje struke, a nikako iz drugih specijalizovanih oblasti, a pri tom postoji vrlo malo zajedničkih reči. Štaviše, pojam nauke kakav mi poznajemo nema takvo značenje u novogovoru. Sam Orvel u svojim esejima pominje nauku kao sastavni deo totalitarnih društava, ali prvenstveno kao utilitarni elemenat i nešto što postoji zarad apsolutne vlasti i u njeno ime. Ona nikad ne predstavlja odraz kreativnosti individualnog duha, niti joj je dozvoljeno da se razmaše u pogrešnom pravcu (pravcu suprotnom od vlasti). Treba reći da i nauka doživljava sudbinu jezika u totalitarnim društvima, jer koliko god ona bila korisna i neophodna za vlast isto toliko je (ako ne i više) opasna kada se u punoj meri ne kontroliše. Stoga, naučnik u Orvelovoj 1984 deli sudbinu pisca i umetnika, odnosno potpuno je potisnut jer su represivne metode dale značajne rezultate.

Ko god ima potencijal da se razvija u kreativnom smislu, totalitarni sistem ga ne može tolerisati. Iz ovog se može zaključiti da kada se novogovor bude potpuno razvio, u neku ruku će nestati i nauka, ali i sam jezik ako se njegov smisao i suština shvataju na normalan način.

Kako god bilo, u Orvelovom Prilogu daju se i određena gramatička rešenja novogovora koja za sva tri rečnika jednako važe. Ta rešenja definitivno imaju dozu originalnosti u tehničkom smislu. Potpuna *univerzalnost* svih vrsta reči i *pravilnost* jesu dve osnovne karakteristike novogovorske gramatike.

Svaka reč, uključujući i *ako* i *kad*, upotrebljiva je i kao glagol, i kao imenica, i kao pridev, i kao prilog. U ovakvoj *univerzalnosti* svih vrsta reči leži i mogućnost za njihovo masovno uništavanje jer ne postoji potreba za njima. Recimo, reč *misliti* (*think*) ne postoji u novogovoru, ali reč *misao* (*thought*) u potpunosti obuhvata i glagolski i imenički oblik. Ne postoji nikakva zakonitost: negde se zadržava glagol, a negde imenica, a postojeći oblik daje jedinstveno značenje. Pridevi su uvek u srednjem rodu, a obrazuju se dodavanjem nastavka *-asto* (*-ful*) na imenicu ili glagol, a prilozi se stvaraju dodavanjem sufiksa *-sno* (*-wise*). Na konkretnom primeru to bi izgledalo ovako: *brz* – *brzinasto* (*rapid* – *speedful*) i *brzo* – *brzinosno* (*quickly* – *speedwise*). Iz primera se vidi da ne postoji potreba za standardnim pridevima i priložima (koji su retki) jer se svaki može vrlo brzo stvoriti. (McNally, Kennedy, 2008)

Što se tiče negacije ili suprotnog značenja reči tu su kreatori novogovora još inventivniji, pa se u skladu sa tim koristi prefiks *ne-* (*un-*), te se tako dobija reč *nehladno* (*uncold*) u značenju *topao*, *topla*, *toplo* (*warm*). Pojačavanje značenja se dobija dodavanjem prefiksa *više-* (*plus-*) ili za još jaču gradaciju *dvaputviše-* (*doubleplus-*), pa bi se tako umesto *vrlo hladno* (*very cold*) i *izuzetno hladno* (*superlatively cold*) reklo *višehladno* (*pluscold*) i *dvaputvišehladno* (*doublepluscold*). U cilju daljeg smanjenja broja reči koriste se prefiksi *pre-*, *po-*, *pod-* (*ante-*, *post-*, *down-*), a time se menjaju i značenja reči. Sva ova pravila postavila su sinonime i antonime pod istu kapu, pa tako ako postoji pridev *dobar* (*good*), nema potrebe da postoji antonim drugačijeg oblika kao što je *loš* (*bad*). Rešenje je nađeno u obliku *nedobar* (*ungood*). Dakle, odluka se sastojala jedino u tome koji antonim odbaciti, a koji opet zadržati i praviti suprotno značenje od njega. (Prčić, 2008)

Pravilnost je karakteristična za dodavanje nastavaka na glagol. Tako se prošlo vreme svih glagola gradi dodavanjem nastavka *-o* (*-ed*) na treće lice jednine, a particip prošli karakterističan za engleski jezik, isti je kao i oblik prostog prošlog vremena (Simple Past Tense). Primer bi mogao biti glagol *ići* (*go*) koji u prošlom vremenu glasi *ideo* (*goed*). *Pravilnost* svakako isključuje postojanje nepravilnih glagola u novogovoru koji su i te kako prisutni u standardnom engleskom jeziku. Stoga, prošlo vreme za glagol *misliti* (*think*) u novogovoru glasi *thinked*, a ne *thought*. Za građenje budućeg vremena,

kao i u engleskom jeziku koristi se *will*, dok se za izražavanje budućnosti u prošlosti ili želje upotrebljava oblik *would*. Ipak, oblici iz standardnog engleskog jezika *shall* i *should* potpuno su zamenjeni oblicima *will* i *would*. Množina imenica se gradi dodavanjem nastavka *i* (-s ili -es) pa bi *čovjek* (*man*) u množini glasilo *čovjeci* (*mans*), a *dete* (*child*) - *deteti* (*childs*).

Poređenje prideva se vrši po istim pravilima kao i u standardnom engleskom jeziku, s tim što nema nepravilnog poređenja prideva. Kao i u engleskom jeziku dodaju se nastavci - *er* za komparativ i -*est* za superlativ, tako da komparacija izgleda ovako: *dobro* – *dobrije* – *najdobrije* (*good* – *gooder* – *goodest*). Jasno je vidljivo da je i ovde isključeno nepravilno poređenje prideva što potvrđuje kriterijum *pravilnosti* novogovora. Lične, relativne i pokazne zamenice, kao i pomoćni glagoli, isto se grade kao u standardnom engleskom jeziku. (Quirk, Greenbaum, Leech, Svartvik, 1985)

Blagozvučje ili eufonija jedna je od ključnih karakteristika novogovora. Ona je direktno u funkciji nijansiranja značenja govora. Lak i brz govor je izuzetno važan u novogovoru jer on ne zahteva puno razmišljanja, a time je smanjena i mogućnost pogrešne interpretacije koja ne bi bila u skladu s načelima englesoca. Bilo je potrebno stvoriti govor nezavisan od svesti. Reč koja je teška za izgovor ili koja se može pogrešno čuti nije poželjna u ovom jeziku i smatra se lošom reči *per se*. Ostale reči su prilagođene zahtevima eufonije koja se i ovde koristi kao manipulativni alat.

4. Novogovor danas

Orvelov roman *1984* jeste prikaz distopijskog društva u njegovom najekstremnijem obliku. U takvom svetu nema mesta za pesnike, umetnike ili „posrnule“ individualce. Čitaocima koji nisu prethodno znali šta termin *distopija* znači Orvelovo delo daje zastrašujući odgovor. To je društvo totalne represije, težnje Partije na vlasti da bude kompletan gospodar čoveka, i to ne samo fizički, nego i psihički. Namera Velikog brata nije samo da ljudi bespogovorno budu poslušni, već i da zaista misle da je to dobro za njih. Potpuna kontrola misli i tela jeste nešto što Partija želi jer samo na taj način ostaje sigurna da će večno ostati na vlasti. Da bi se taj cilj postigao bilo je potrebno ukinuti sve slobode, ojačati represivne snage države do iznemoglosti i, što je najveća ironija, imati dovoljno kreativnosti da bi se sve te mere sprovele. Taman kada se stekne utisak da je totalitarizam dosegao svoje granice i da nema više kud, Partija se spretno doseti da još ima slobodnog prostora i čistog zraka za određene ljude i njihove jeretičke misli. Upotreba jezika u ove svrhe gotovo se i ne može nazvati manipulacijom; značenje

reči *manipulisati* jeste suviše blago za ono što Partija radi. Ona pokušava da izbacivanjem nepotrebnih reči iz jezika potpuno zagospodari ljudskim razumom smatrajući da ako ne postoji reč kao koncept za nešto neće postojati ni misao o tome. Upravo to je osnova na kojoj se razvija distopijski jezik – novogovor, kao osnovni alat za stvaranje istinskih podanika i preduslov svake vrste manipulacije.

U današnjem svetu novogovor je više nego prisutan kroz različite oblike nasilja nad jezikom, ali i u vidu beskonačne želje za manipulacijom i dominacijom, pre svega, političkih elita i vlastodržaca. Iz pomenutog razloga ne bi trebalo prevideti izuzetan uticaj ovog romana u današnjem svetu. Prilično je jednostavno i za neupućenog čoveka da uoči širok spektar „ostataka“ Orvelove Okeanije u sopstvenom društvu i državi. Taj spektar se kreće od mnogih elemenata *orvelovskog* sistema manipulacije i nadzora koji se već uveliko primenjuju, preko lingvističkog uticaja u kome je termin *Veliki brat* dostigao kulturni status i postao opštepoznat širom sveta. Ono što je daleko bitnije jeste prisustvo degradacije i simplifikacije jezika u morfološkom i semantičkom smislu na svakom koraku, tako da sve poprilično podseća na atmosferu stvaranja nekakvog novogovora stvarnog sveta koji će biti primenjiv u budućnosti. Spektar se završava u sferi jeftine i masovne zabave u kojoj je glavna zvezda Veliki brat koji oličava vrhunac površnosti i nastranosti današnjeg čoveka i njegove masovne kulture. Sve ovo, na pomalo neželjen način, čini Orvelovo delo konstantno prisutnim u svetu modernog čoveka.

Literatura:

- Aarts, B., McMahon, A. eds. (2006). *The Handbook of English Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Anderson, J. M. (2007). *The Grammar of Names*. Oxford: Oxford University Press.
- Barsamian, D., Čomski, N. (2004). *Propaganda i javno mnjenje*. Prevod Ljiljana Malović. Novi Sad: Rubikon.
- Benczes, R. (2006). *Creative Compounding in English*. The Netherlands: John Benjamins Publishing Company.
- Blakemore, S. (1984). "Language and Ideology in Orwell's 1984". USA: *Social Theory and Practice* 10, no. 3.
- Bolton, W. F. (1984). *The Language of 1984: Orwell's English and Ours*. Oxford: Basil Blackwell.
- Booij, G. (2007). *The Grammar of Words: An Introduction to Morphology*. Oxford: Oxford University Press.

- Borejsza, J. W., Ziemer, K. eds. (2006). *Totalitarian and Authoritarian Regimes in Europe*. Warsaw: Berghahn Books.
- Bugarski, R. (2007). *Jezik u kontekstu*. Beograd: Čigoja štampa.
- Chilton, P. (1984). "Orwell, Language and Linguistics". *Language and Communication* 4, no. 2.
- Chomsky, N. (1989). *Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*. Boston: South End Press.
- Chomsky, N. (2006). *Language and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čomski, N. (2008). *Kontrola medija*. Preveo Mirko Bižić. Novi Sad: Rubikon.
- Đergović-Joksimović, Z. (2009). *Utopija, alternativna istorija*. Beograd: Geopoetika.
- Friedrich, C. J., Brzezinski, Z. (1965). *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Halliday, M. A. K. (1978). "Language as Social Semiotic". Baltimore: University Park Press.
- Harris, R. (1984). "The Misunderstanding of Newspeak". London: Times Literary Supplement 4214.
- Green, J. (1984). *Newspeak: A Dictionary of Jargon*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Lund, N. (2003). *Language and Thought*. Hove: Routledge.
- McNally, L., Kennedy, C. eds. (2008). *Adjectives and Adverbs: Syntax, Semantics and Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Orvel, Dž. (1984). *1984*. Preveo Vlada Stojiljković. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Orwell, G. (1949). *1984*. New York: Signet Classic.
- Orwell, G. (2007). "Politics and the English Language". Steve Thomas ed. eBooks@Adelaide.
- Orwell, G. (2007). "Politics vs. Literature". Steve Thomas ed. eBooks@Adelaide.
- Orwell, G. (2007). "The Prevention of Literature". Steve Thomas ed. eBooks@Adelaide.
- Orwell, G. (2007). "Why I write". Steve Thomas ed. eBooks@Adelaide.
- Prčić, T. (2008). *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: Zmaj.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.
- Sisk, D. W. (1997). *Transformations of Language in Modern Dystopias*. Westport: Greenwood Press.
- Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought and Reality – selected writings*. Edited by John B. Carroll. Cambridge: The M.I.T. Press.

ORWELL'S NEWSPEAK: BETWEEN LITERARY DYSTOPIA AND REALITY

Abstract: The dystopian language represents extraordinarily complex occurrence originating from the mutual interaction between language and literary dystopia as a subgenre of science fiction. It implies the appearance of certain changes in the standard English language as well as in the dystopian literary surrounding where these changes occur. Orwell's Newspeak, from his novel *1984*, represents one of the most famous dystopian languages and unique appearance in general. Therefore, this article deals with the analysis of dystopian linguistic phenomenon – Newspeak and its nature within literary work. It analyzes its influence in the real world as well. Manipulative role of words and slogans in one society, linguistic characteristics and Newspeak structure are all particularly explored. It includes a detailed linguistic, ideological and political dimension in Newspeak analysis through the particular examples. The specific relationship between the English language and literary dystopia is analyzed here, as well as the changes occurring within that relationship. As a result, the creation of unique product of that interaction is seen – the appearance of dystopian language. This article should emphasize the huge possibilities in the sense of further research in area of relationships between linguistics and literature.

Key words: Newspeak, linguistic characteristics, dystopian language, manipulation, Orwell, *1984*